

mislekov nima, kakršni so mučili Manzoni, ki je najprej napisal najboljši zgodovinski roman svojega stoletja in je nato to slovstveno zvrst obsodil, češ, da preveč laže in zgodovinsko resnico preveč pači. Bevk se kot pisatelj seveda ne bori za znanstveno zgodovinsko resnico, temveč za človeško, življenjsko. In te njegove povesti ne pačijo; kvečjemu bi mu prehudi esteti lahko očitali, da jo včasih preveč brezobzirno razgaljajo.

Zgodovina je Bevku tudi v tej knjigi to, kar svilnemu prelcu škopnik, v katerega sprede svoj svileni grad. Mnogo več prvin nego iz zgodovinskih virov mu je tudi za ta roman vzkliko iz njega samega. Sredina štirinajstega stoletja mu je z vsem, kar o tej dobi izvemo iz zgodovine, le dobrodošla opora, ki nosi Bevkove ljudi in Bevkove zgodbe, porojene v bistvu iz bolesti radi tisočletnega trpljenja domače grude. Za tako umetniško izživljanje je nad vse prikladna nekoliko temotna doba z mnogimi vrzeli, ki jih umetnik s stvori svoje neizčrpne domišljije sijajno zapolni. Razen nekaj gmotoma prikazanih množic se giblje v romanu kakih šestdeset podrobneje očrtanih oseb in ni mogoče reči, da bi bile zgodovinske osebe kakor patrijarh Bertrand, njegov naslednik Nikolaj Češki, goriški škof Henrik, plemiči Friderik de Portis, Jakob Carrara, Villalta i. dr. zanimivejše od izmišljenih (Božidar, Jerko, Irena, Volderik, Ambrož, Akvilegija, Marta, Nežica i. dr.). Celo zgodovinske osebe so bolj Bevkove nego svoje, kadarkoli jim duše razsveti žaromet pisateljeve tvorne sile, tako patrijarh Bertrand pred smrtjo in Friderik de Portis med mučenjem.

Prav poseben, za obmejne Slovence in Slovane večno živ razpor je s precejšnjo globino upodobljen v Jerku, ki omahuje med kuto in mečem, med poganskim krvnim nagonom, da bi človek ob nasilju vzkipele in ga zavrnil z nasiljem, ter med prirojeno, v krščanstvu poplemeniteno srčno dobroto in vero v večno pravičnost, ki uči, da se zlo premaga samo s prenašanjem. V Bevkovem ženskem svetu, ki ni nič manj pester od moškega, naj opozorimo zlasti na Ireno in Akvilegijo. Prva združuje precej tega, kar si v ženski sanjamo najvišjega in najblažjega, druga pa mnogo tega, kar v ženski vleče moškega navzdol.

Glavnih oseb ta roman skoro nima in jih bralec tudi ne pogreša. Namestr njih sili cerkljansko-tolminska dežela v ospredje, strmi v človeka s svojimi tihimi čari in svojim velikim trpljenjem, zdaj smehljajoča se, zdaj bridka, zmerom pripravljena, da vse prenese.

A. B u d a l.

Jože Kranjc: Ljudje s ceste. Film dveh dni. Fotomontaža Bratka Krefta. Izdala Cankarjeva družba v Ljubljani. 1951. 119 str.

To knjigo, ki je njegov prvenec, imenuje avtor film. Prav tako bi jo lahko imenoval literarno fotomontažo ali kako podobno. Z imenom je hotel opredeliti in morda nekoliko opravičiti način gradnje, ki je za delo značilen. Kajti knjiga je prav za prav rahel niz slik iz življenja «ljudi s ceste», med katere sta zaradi nasprotja uvrščeni tudi dve sliki «kapitalističnega» sveta. Toda kakor vse duhovno, stremi tudi vsako literarno delo po tem, da bi se strnilo v enoto. Tudi Kranjc je skušal združiti svoje slike v organizem in je vpletel mednje zgodbo o poslednjih dveh dneh čudaka in «svobodnega človeka» Ivana Možine. Toda storil je to tako, da ne Možina ne posega v življenje ulice, kakor tudi prizori s ceste niso odločilni ne za njegovo življenje ne za njegovo smrt. Obe poluti pokazanega sveta sta druga drugi samo nekak povod, ne da bi bili usodno povezani v skupen življenjski akt. Delo ni enota in to niti v širokem filmskem smislu ne. Poznal sem knjigo v prvotni obliki. Končavala se je s smrtjo Ivana Možine, ki ga zaradi njegovega miroljubnega govora ubije raz-

jarjena demonstrantska množica. Ta zaključek je delo sicer zaokrožil, ni pa mogel iz njega napraviti celote in enote.

Knjigo je ustvarila bolečina nad socialno krivičnostjo sveta. Morebiti nekoliko osebna bolečina, ki se izraža v malenkostnem in dovolj vsakdanjem sovraštvu do posedujočih, v srditi nejevolji nad lastnim bednim stanjem in v mirnejši ter stvarnejši ljubezni do trpečih delovnih slojev. To poslednje čustvo je tako, da je ustvarilo nekaj prizorov, ki so opazovani s finejšo radovednostjo nego je običajno človekoljubje sposobno. Med njimi so posebno mikavni prizori s Tončko in konec dvanajstega poglavja nad barakami, ki se končuje s tako živo, krepko in skopo načrtano smrtjo tujega človeka. — Sovraštvo do posedujočih je nekoliko zlobno podčrtalo poteze bančnemu ravnatelju, ki nastopa v povesti. Podobno tudi njegovim družbi. Oba prizora v tem svetu sta v svoji satiričnosti vsakdanja. Tako se ogorčuje in tako sovraži prenekateri. — Zanimivejši je osebni del povesti, ki govori o čustvenem življenju stradajočega in ki vrže dva bežna bliska preko njegovega erotičnega življenja. Erotična prizora sta morda v knjigi najintimnejša v svoji preprostosti in naivni, topli neposrednosti najprikupnejša. Muhasta in kapriciozna srditost stradajočega pa v osnovnem občutju živo spominja na Hamsunov «Glad».

Element, ki za silo veže te prizore v neko celoto, je Ivan Možina. Zdi se, da ga je hotel Kranjc pokazati kot glasnika in poklicnega propovednika idej in življenjskih kvalitiet, ki bi po njegovem mnenju lahko razrešile veliko in nevarno vprašanje o socialni pravičnosti. Toda zgodilo se je, kakor se drugače ni moglo: Možina je očitno izmišljen pojav brez življenjskih možnosti in je samo gostobeseden rezoner, ki pripoveduje zelo preproste in navzlic temu često zelo zmedene stvari brez osebnega prizvoka, pa najsi bi bil njegov ali avtorjev. Zdi se tudi, da je avtor vse to dokaj jasno čutil in se je čimdalje bolj odmikal od svojega preroka. Kaže ga v vedno bolj neopredeljenih odnošajih do okolice, ki naj bi ji bil učitelj, dokler se v stari demonstracijski sceni prikrito, a vendarle resnično ne odvrne od njega. Zametek te oddelitve pa vsebuje tudi mesto na 94. strani, kjer si prizna, da «ni prav razumel, kaj (Možina) hoče». Tako je nastala oseba, ki spočetka mnogo obljublja, a se izprevrže v čudaškega outsiderja in zmedenega, nikomur potrebnega ideološkega samouka, ki že po prvotnem tekstu le nekako nesmiselno-junaško pogine, kakor po sedanjem besedilu medlo živi ali skuša živeti ali pa si sploh samo utvarja, da živi za neko idejo, ki ni razumljiva ne bralcu ne pisatelju in ne junaku samemu.

Vendar vrednost knjige ni povsem taka, kakršno kažejo kvalitete, o katerih smo govorili: zgradba, sposobnost oblikovati širše življenjske procese, miselna zrelost itd. Več nego tu nudi Kranjc v golem pripovedovanju, ki mu teče — čeravno nekoliko preprosto in jezikovno malomarno — zelo gladko, sveže, prepričevalno in ki se naslanja na dobro opazovanje ter precejšnje poznanje sveta, v katerem se giblje. Dar pripovedovanja je osnova pisateljstva. Kranjc ga je pokazal. Zato vidim v knjigi navzlic vsemu — obljubo.

Josip Vidmar.

Luč. VI. Poljudno-znanstveni zbornik. Zbral France Bevk. Trst 1930. Književna družina «Luč». Tiskala, izdala in založila tiskarna «Edinost» v Trstu. 155 str.

Knjiga poroča o spremembah v ustroju fašistovskega sveta in o določbah za uvedbo fašistovske stranke, o spravi med sv. stolico in Italijo, o občevalnem jeziku v Julijski Krajini po ljudskem štetju iz leta 1921., o slovenskih in Hrvat-